

БІБЛІОТЕКА ВНЗ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОШИРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Колесникова Т. О.,

директор науково-технічної бібліотеки, канд. наук із соціальних комунікацій,
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
ім. академіка В. Лазаряна (e-пошта: lib@b.diit.edu.ua)

Мета. Розгляд проблемних питань щодо розвитку нового напрямку діяльності бібліотек ВНЗ – відповідальності за поширення результатів наукових досліджень учених інституції у світовому науковому інфопросторі. **Методика.** Використання методів наукового аналізу, узагальнення, аналогії, порівняння, прогнозування дозволило автору дослідити результати впровадження нових цифрових ініціатив у бібліотеках ВНЗ. **Результати.** Виокремлено поточні та перспективні вектори діяльності бібліотек вищої школи держави в напрямку інтеграції наукових публікацій до міжнародного інфопростору. Розглянуто їх практичну реалізацію на прикладі науково-технічної бібліотеки ДНУЗТ. Визначено недостатній рівень представництва бібліотекознавчої науки України в міжнародному науковому інфопросторі. **Наукова новизна.** Вперше було доведено провідну роль бібліотек ВНЗ в процесах збільшення представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій. Запропоновано стратегії, здійснення яких має характеризувати сучасного бібліотекаря як «рольову модель» для спільноти ВНЗ в реалізації електронної моделі наукової комунікації. **Практична значимість.** Впровадження в практику бібліотечної діяльності визначених напрямків дозволить запобігти «розсіюванню» документальних науково-інформаційних ресурсів кожного ВНЗ, сприятиме їх консолідуванню, підвищить значимість українських наукових видань та авторитет української науки в цілому.

Ключові слова: бібліотека ВНЗ; наукова комунікація; наукометричні БД; репозитарій, е-журнали; інформаційна аналітика, сучасний бібліотекар, бібліотека ДНУЗТ; інтеграція наукових публікацій

Вступ.

Інформатизація комунікаційної діяльності, розвиток якої протягом ХХ ст. призвів до інтеграції всіх існуючих засобів трансляції суспільної інформації, стала найважливішим фактором значних трансформаційних змін в бібліотеках вищої школи. Попередні дослідження автора щодо еволюції й тенденцій розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек (КМДБ) ВНЗ України в

умовах інформатизації та їх інтеграції до єдиного комунікаційного простору інформаційного суспільства дозволяють стверджувати про деякі факти [3-5]. По-перше, на сьогодні бібліотеки ВНЗ України знаходяться на етапі інновацій, виконуючи нові завдання та активно розвиваючи комунікаційні відносини, характерні для інтеракційної КМДБ і пов'язані з поступовим переміщенням взаємодії в простір віртуальних комунікацій. По-друге, перспективною для бібліотек вищої школи є інтеграційна КМДБ, яка на етапі трансформації (згідно трьохфазної концепції учених Р. Веста й П. Лімана щодо поетапності процесу впровадження новітніх інформаційних технологій – НІТ [17]) буде характеризуватися фундаментальною зміною самої природи бібліотеки як соціального інституту. По третє, основними напрямками комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації є: 1 – формування внутрішнього комунікаційного середовища як системи, що вбиратиме внутрішні інформаційні потоки й зв'язки, створені в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації; 2 – інтеграція до зовнішнього комунікаційного середовища, яким виступає єдиний інформаційний освітньо-науковий Інтернет-простір (національний, міжнародний).

Нові моделі розвитку й вдосконалення книгозбірні, засновані на нелінійній комунікації, головною метою мають передбачення активної участі бібліотеки в підвищенні якості освітнього та науково-дослідного процесів у ВНЗ на основі вдосконалення системи їх інформаційної підтримки й розширення власних інформаційно-інтелектуальних активів. Так, інтеракційній КМДБ притаманні комп'ютеризація, автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів (упровадження в практику роботи автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем, створення електронних каталогів, процеси поцифрування фондів, створення різноманітних БД, використання Інтранет/Інтернет та ін.), створення корпоративних мережевих бібліотечних проєктів, організація діяльності електронних бібліотек для підтримки дистанційного навчання, розширення педагогічної практики в напрямку формування інформаційної культури

користувачів, іміджева діяльність, поступовий вихід на провідні позиції в реалізації альтернативної моделі наукової комунікації (e-science, e-learning, e-research).

Численним фактам експериментування з новими можливостями, які надають НІТ бібліотекам ВНЗ й які дозволяють створювати не тільки якісно новий освітньо-науковий простір, але й забезпечують генерацію, вилучення, підготовку та транспортування інформації та знань, присвячено багато публікацій вітчизняних та іноземних теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної справи [1-15, 19-23].

Так, Г. Швецова Водка відмічає, що бібліотеки, адаптуючись до роботи в електронному середовищі, змінюють власну структуру та зв'язки між елементами. При цьому їх роль як термінальних документальних комунікаційних систем (ДКС) активно доповнюється ролями генеративної та транзитної ДКС [14].

В усьому світі надзвичайно важливою є тема активної інтеграції наукових (науково-технічних) бібліотек вищої школи до міжнародного інформаційного наукового простору як зовнішнього комунікаційного середовища, котра ґрунтується на розвитку світової інфраструктури електронної науки (e-science). Вчені стверджують [3-5, 7, 8, 10, 12, 19-23]. що одним із найважливіших елементів е-науки є багатопрофільні команди та окремі фахівці з інформаційних технологій, що мають досвід:

- проектування алгоритмів, системного аналізу та розробки додатків;
- збирання, систематизації, індексації, аналізу інформації, її перетворення, упорядкування в бази даних, збереження у цифрових архівах та розповсюдження у світовому науковому інфопросторі [19],.

Появі нових форм інформаційної взаємодії, пов'язаних із використанням електронних бібліографічних баз даних (БД) для об'єктивної наукометричної характеристики стану й тенденцій розвитку фундаментальних і прикладних досліджень, участі університетських бібліотек у цих процесах присвячено значну

частину публікацій журналів «Journal of Informetrics» і «Scientometrics», «Бібліотечний вісник», «Научные и технические библиотеки» [3, 6-8, 11, 15, 16].

Можливість використання в подальшій практиці інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек ВНЗ не тільки традиційних (наукометричних), але й нових оціночних методик, побудованих на основі соціального веба – альтметрикс, може бути розглянута після звернення до ряду іноземних і вітчизняних публікацій [3, 9, 18].

У той же час застосування модернізованих чи принципово нових, але надзвичайно затребуваних спільнотами ВНЗ напрямків бібліотечної діяльності, потребує більш детального обговорення. Це, наприклад, інформаційно-аналітичне супроводження наукових досліджень та розповсюдження їх результатів у просторі віртуальних комунікацій. Реалізація книгозбірнями цих напрямів у сукупності з традиційними функціями інформаційної підтримки освітньої та наукової діяльності ВНЗ актуалізують ряд нових проблемних питань.

Серед них – відсутність на бібліотечних сайтах єдиного вікна доступу до електронних інформаційних ресурсів та чисельність засобів пошуку й навігації у зовнішніх ресурсах, які є проблематичними в зв'язку з їх неоднорідністю та динамічністю. У переважній більшості бібліотек й досі невирішеним, але у зв'язку з активними інтеграційними процесами ВНЗ України до міжнародного інформаційно-наукового простору – надзвичайно на сьогодні актуальним, залишається питання розширення педагогічної діяльності в напрямку формування інформаційної культури користувачів, їх підготовки взаємодії та взаємовідносинам у принципово новому комунікаційному середовищі. Це стосується проведення бібліотечно-інформаційними фахівцями семінарів, теоретичних і практичних занять (для магістрантів, аспірантів, викладачів і науковців) з навігації різноманітними інформаційними ресурсами (внутрішніми та мережі Інтернет), користування повнотекстовими та науково-метричними БД, отримання навиків роботи з репозитаріями (у т. ч. самоархівування авторських статей), з проблем авторського права тощо.

Мета.

Виходячи з вище зазначеного, метою даної роботи є розгляд проблемних питань щодо розвитку нового напрямку діяльності бібліотек ВНЗ – відповідальності за поширення результатів наукових досліджень учених вишу. Завдання дослідження потребують: моніторингу та аналізу світового потоку документальної інформації з даної теми; уточнення складових цього напрямку та особливостей його реалізації у вишах України; аналізу ситуації щодо відображення праць вчених-бібліотекознавців України у світовому просторі наукових комунікацій; визначення поточних та перспективних векторів діяльності бібліотек вищої школи держави в напрямку збільшення представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій.

Методика.

Теоретичною базою дослідження стали публікації, що висвітлюють еволюційний розвиток соціальних комунікацій, взаємопов'язані та взаємозалежні коеволюційні процеси розвитку науки, наукових комунікацій, наукових бібліотек, сучасні процеси в бібліо- та наукометрії. У той же час автором було досліджено численні приклади практичного впровадження напряму щодо відповідальності бібліотек ВНЗ за поширення результатів наукових досліджень учених своєї інституції у світовому науково-освітньому інформаційному просторі. У роботі було використано методи наукового аналізу, узагальнення, аналогії, порівняння, прогнозування тощо.

Еволюційний розвиток бібліотеки вищої школи як елементу соціально-комунікаційної структури відбувається по спіралі, при цьому кожен новий виток спирається на знання та досвід існуючих і попередніх поколінь бібліотекарів. Майже 10 століть університетські бібліотеки були монополістами в інформаційному обслуговуванні інтелектуальної еліти людства. Вони забезпечували збирання, збереження, обробку й надання документальної інформації. Але оскільки така інформація носила дискретний характер, була розсіяна у просторі, то завданням кожної бібліотеки було накопичення більш повного й якісного інформаційного ресурсу у своїх локальних фондах. Комунікаційна модель діяльності класичної бібліотеки вищої школи

засновувалась на лінійності процесів і зв'язків та характеризувалась як «замкнена» (в межах закладу освіти) модель комунікації без зворотного зв'язку [4].

Глобальні зміни в інформаційній сфері, у сфері вищої освіти України стрімко корегують бібліотечно-інформаційну діяльність, видаляючи / модернізуючи окремі традиційні процеси та впроваджуючи абсолютно нові, що базуються на сучасних комп'ютерних та комунікаційних технологіях. Бібліотека інноваційної інтеракційної КМДБ ВНЗ організує процес соціальної комунікації як у реальному, так й у віртуальному просторах [4]. При цьому вона сприяє засвоєнню цих просторів, оцінці й включенню їх об'єктів у культурну практику, забезпечує прискорення процесу просторової дифузії документованого знання та його збереження [13]. Дані процеси призводять до суттєвих змін у характерах, формах, функціональних ролях учасників комунікаційних відносин.

Одним із прикладів цього став всесвітній феномен висування університетських бібліотек у лідери з організації та розповсюдження сучасних ініціатив наукової комунікації у своїх закладах [3, 5, 7, 9-12, 19-23]. Бібліотеки, глибоко інтегровані в освітні та загальнонаукові процеси закладів вищої освіти, активно шукали нові схеми діяльності. Стратегія їх розвитку стала передбачати максимально повну орієнтацію на інформаційні потреби вченого як інформаційного донора та акцептора знань [22].

Це можна прослідкувати, наприклад, аналізуючи алгоритм інтеграції наукових публікацій учених України до світового науково-інформаційного простору (повнотекстових, реферативних і науково-метричних баз даних, пошукових і довідкових систем) [3].

У той же час, реалізація нової моделі наукової комунікації (e-science, e-research, e-learning) неможлива без якісного інформаційного забезпечення, аналітичного супроводження наукових досліджень та розповсюдження їх результатів у світовому науково-інформаційному просторі (повнотекстових, реферативних і наукометричних БД, пошукових і довідкових системах, електронних колекціях університетів світу тощо).

З нашої точки зору, при наявності підтримки з боку МОН України та керівництва своїх ВНЗ, саме наукові (науково-технічні) бібліотеки у змозі реалізувати ряд поточних та перспективних векторів діяльності у напрямку збільшення представництва української науки у глобальному просторі наукових комунікацій. На сьогодні мова йде поки що тільки про середовище формальної наукової комунікації – кіберінфраструктури е-науки (e-Science); середовище ж неформальної комунікації – Наука 2.0 (Science 2.0), яке підтримує дослідження та наукові контакти на основі сервісів Web 2.0, поки що в основному тільки вивчається науковцями та практиками бібліотечної справи України. Але, враховуючи, що сучасна наука характеризується поєднанням формальної інституціональної науки, яка забезпечує доступ до основних науково-дослідницьких закладів, та неформальним безкоштовним (від низу до верху) організованим розповсюдженням результатів досліджень у соціальних мережах (вікі, блоги та ін.) [19], впровадження в бібліотечну практику вищої школи України напрямків діяльності в просторі неформальних наукових комунікацій відбудеться найближчим часом.

Результати

Аналіз інформаційного потоку із розвитку світової бібліотечної науки й практики та безпосередня участь автора у реалізації кількох проектів з інтеграції наукових публікацій до міжнародного інфопростору дозволяють виокремити ряд поточних і перспективних векторів діяльності бібліотек вищої школи держави в напрямку збільшення представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій.

Перелікуємо ці вектори.

I. Покращення бібліотеками ВНЗ якості інформаційної підтримки наукових досліджень за рахунок:

а) розширення номенклатури вітчизняних та іноземних науково-інформаційних документальних ресурсів (включаючи доступи до ліцензованих повнотекстових та наукометричних БД);

б) створення навігаційної системи орієнтації в галузевих та універсальних повнотекстових, реферативних і наукометричних БД (через сайт бібліотеки як «єдине вікно»);

в) запровадження нових спеціалізацій бібліотечно-інформаційної діяльності; наприклад, «вмонтованого» бібліотекаря (embedded librarian) – фахівця бібліотеки, який включається у склад науково-дослідницької групи та займається упорядкуванням, структуруванням, обробкою, аналізом і реорганізацією первинної (неопублікованої) інформації;

д) проведення науково-практичних семінарів й занять для учених, що пов'язано з новими вимогами до публікаційної діяльності, орієнтацією у різноманітних БД наукової інформації, самоархівуванням документів у репозитаріях (інституційних або тематичних) тощо.

II. Поширення бібліотеками результатів наукових досліджень ВНЗ у просторі цифрових комунікацій шляхом:

а) організації та супроводження репозитаріїв ВНЗ (цифрових архівів наукової творчості);

б) реалізації моделі «бібліотека як видавець/співвидавець наукових е-журналів» (в Україні – на платформі OJS (Відкриті журнальні системи));

в) координації діяльності системи сайтів наукових періодичних видань ВНЗ та їх інтеграції до національної системи (новий загальнодержавний портал «Наукова періодика України» на платформі OJS, що підтримується УРАНОм – Асоціацією користувачів науково-освітньої телекомунікаційної мережі університетів України);

г) реєстрації наукової періодики ВНЗ у міжнародних каталогах (наприклад, Ulrichsweb™ Global Serials Directory, OCLC-WorldCat), наукометричних системах різного рівня (національних, тематичних, універсальних), пошукових службах та метасховищах наукової інформації (наприклад, DRIVER, BASE, ResearchBib тощо);

д) розширення презентаційної діяльності щодо популяризації документальних наукових ресурсів ВНЗ (віртуальні виставки, записи у Вікіпедії, анонси та стрічки новин, реклама в соціальних мережах тощо).

III. Розвиток інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек ВНЗ,
пов'язаний із:

а) моніторингом світового наукового інформаційного потоку, аналізом рівня цитування вчених та індексів впливовості періодичних наукових видань закладу,

б) формуванням публікаційного профілю ВНЗ в мережі науки, що передбачає: 1 – максимально повне збирання та упорядкування у власно створеній внутрішній БД «Праці вчених» інформації щодо публікаційної активності своїх авторів (бібліографічний опис монографій, дисертацій, авторефератів дисертацій, статей із наукових журналів, докладів на конференціях тощо) та їх наукової метрики; 2 – інтеграцію БД «Праці вчених» та інституційного репозитарію ВНЗ; 3 – реалізацію заходів із коректного відображення профілів авторів, наукових груп та ВНЗ у цілому в зовнішніх наукометричних (або реферативних) БД різного рівня (національних, тематичних, універсальних);

в) прогностичною та рекомендаційною діяльністю щодо підвищення репрезентативності публікацій вчених ВНЗ у міжнародних наукометричних БД, наближення рівня власних періодичних видань ВНЗ до світових стандартів та ін.

Реалізація бібліотеками вищої школи даних векторів діяльності дозволить запобігти «розсіюванню» документальних науково-інформаційних ресурсів кожного ВНЗ, їх консолідуванню на рівнях внутрішнього та зовнішнього (національного, міжнародного) інформаційних комунікаційних просторів, підвищить значимість українських наукових видань та авторитет української науки в цілому, сприятиме позитивній динаміці окремого ВНЗ у системах рейтингового оцінювання (національних та міжнародних).

Слід підкреслити, що значна частина складових із перелікованих комплексів дій вже має підтвердження в практиці інноваційних бібліотек вищої школи України (ДНУЗТ, Київська, Львівська й Харківська політехніки, НаУКМА, ОНУ, СевНТУ, СумДУ, ТНТУ, ХНУ та ін.).

Знаходячись в умовах обмежених фінансових, матеріально-технічних, кадрових можливостей, інноваційні книгозбірні вищої школи України концентрують бібліотечні ресурси, бібліотечне виробництво та сервіси на найбільш актуальних напрямках розвитку, здатних стати «точками зростання» бібліотеки. Дана практика висвітлюється в працях І. Журавльової [1], Л. Кислюк [2], Т. Колесникової [3-5], С. Назаровця [9], М. Подрезової [10], Н. Ржевцевої [11], Д. Соловяненка [12] та ін.

Досвід щодо реалізації книгозбірнями ВНЗ напрямку з відповідальності за поширення результатів наукових досліджень вчених інституції у світовому науково-інформаційному просторі розглянемо на прикладі науково-технічної бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (НТБ ДНУЗТ).

Діяльність НТБ ДНУЗТ у цьому напрямку було розпочато у 2009 р. Вона передбачала оволодіння 2-ма потужними інформаційно-технологічними платформами із відкритим кодом – DSpace та OJS – для інтеграції наукової документальної інформації університету, що є його інтелектуальною власністю, до глобального простору віртуальних комунікацій.

Так, науково-технічною бібліотекою на платформі DSpace було ініційовано, створено та й надалі підтримується репозитарій університету (цифровий архів наукових праць – «eaDNURT», <http://eadnurt.diit.edu.ua/>). Його інтегровано до:

- міжнародної універсальної платформи репозитаріїв відкритого доступу ROAR (Registry of Open Access Repositories, ID: 3288, <http://roar.eprints.org/3288/>);
- мультидисциплінарної довідкової системи репозитаріїв відкритого доступу OpenDOAR (Directory of Open Access Repositories, ID 2667, <http://www.opendoar.org/find.php?rID=2667&format=full>);

- до національної системи відкритих цифрових архівів Simple Search Metadata in open Ukraine archives (<http://oai.org.ua/>).

Співробітниками НТБ ДНУЗТ, підтримуючими креативну практику зарубіжних бібліотек у напрямку реалізації нової електронної науково-видавничої моделі – «бібліотека як видавець/співвидавець наукових е-журналів», були опановані можливості системи Open Journal Systems (OJS – Відкриті журнальні системи). Це дозволило:

- по-перше, стати співвидавцями двох наукових видань – «Антропологічні виміри філософських досліджень» (<http://ampr.diit.edu.ua/>) і «Наука та прогрес транспорту» (<http://stp.diit.edu.ua/>), координуючи рух журнальних статей, надаючи технічну платформу, послуги бібліографів, перекладачів, фахівців із авторського права, упорядників цифрових архівів видань тощо;
- по-друге, створити в університеті систему сайтів наукової періодики ДНУЗТ – «E-Journals of DNURT» (<http://ejournals.diit.edu.ua/>, на 01.01.2014 р. – 6 видань, в перспективі – 8) та координувати її діяльність.

Логічним продовженням реалізації цифрових ініціатив, які укріплюють роль бібліотек у формуванні нової інформаційно-технологічної інфраструктури науки, став комплекс заходів НТБ із просування наукових публікацій учених ДНУЗТ та його періодичних видань до світових е-каталогів, повнотекстових, реферативних і наукометричних БД, пошукових та довідкових систем світу. Так, два фахових періодичних видання – «Антропологічні виміри філософських досліджень» і «Наука та прогрес транспорту» – зареєстровані (на 01.01.2014 р.) у міжнародних реєстраційних системах і каталогах (Ulrichsweb™ Global Serials Directory, OCLC-[WorldCat](#) та ін.), наукометричних системах різного рівня (DOAJ, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography, eLIBRARY.ru, CiteFactor, DRJI, Index Copernicus), пошукових службах та метасховищах наукової інформації (DRIVER, BASE, ResearchBib та ін.).

Для підвищення рівня цитованості учених ДНУЗТ та впливовості його періодичних видань співробітниками НТБ було забезпечено розміщення наукових праць в бібліотечних колекціях впливових університетів і національних бібліотеках різних країн.

Так, на 01.01.2014 р. ДНУЗТ своїми виданнями представлений в електронних бібліотечних колекціях: University of Cambridge (Велика Британія), UNIVERSIA (Іспанія), The Grove Online Library (Велика Британія), California Staty University (США), Monash University (Австралія), Erasmus Universiteit Rotterdam (Німеччина), University Georgia (США), Charles University in Prague (Чехія), Education for Scotland (Шотландія), State Library of New South Wales (Австралія), University of Sainte-Anne (Канада), Syracuse University (США), Search Texas A & M University-San Antonio Library (США), Simpson University (США), Leiden University (Німеччина), University of Groningen (Нідерланди), University of Hong Kong (Китай), National library of Australian (Австралія) та ін.

У комунікаційних практиках бібліотек ВНЗ, які є основними формальними каналами документованої наукової комунікації та гарантами прискорення процесів просторової дифузії й збереження документованого знання, активізуються новітні засоби презентації інформації та знань, збільшується інтенсивність інформаційного обміну. З метою максимально повного інформаційного забезпечення науково-дослідної діяльності бібліотека ДНУЗТ розширює доступи як до власних колекцій електронних видань, так і до світових документальних наукових ресурсів – ліцензованих комерційних БД, вільнодоступних інтернет-ресурсів, БД науково-технічної інформації у тестовому доступі. Так, на сьогодні вчені університету мають можливість користуватися продуктами комерційних інформаційних систем та БД: Elsevier (наукометричною БД Scopus і повнотекстовою ScienceDirect, нідерл.), «Ліга – Закон» (укр.), «Будстандарт» (укр.), БД «Офіційний вісник України» (укр.), БД «Машиностроение. Локомотивостроение и вагоностроение» (рос.), БД «Транспорт. Автоматика, телемеханика и связь на железных дорогах»(рос.), БД «Транспорт. Управление перевозочным процессом на железных дорогах» (рос.),

БД «Энергетика. Генераторы прямого преобразования тепловой и химической энергии в электрическую» (рос.) та ін.

Врахування НТБ ДНУЗТ безперервних змін методик наукових досліджень у всьому світі, за можливістю швидко реагування на нові інформаційні потреби користувачів-науковців, розширення системи доступів до цифрових ресурсів та орієнтації в них актуалізували необхідність проведення науково-практичних семінарів для вчених та редакцій університетських періодичних видань. Їх тематика передбачає роз'яснення ряду аспектів щодо підвищення індексів цитованості науковців і впливовості періодичних видань ВНЗ, орієнтації в світових БД науково-технічної інформації, можливостей інформаційно-наукової системи Elsevier та ін.

Необхідність визначення рівня веб-представництва університетської науки в інтегрованому світовому науково-інформаційному просторі стимулювала в 2011 р. створення в НТБ ДНУЗТ нового напрямку діяльності – інформаційної аналітики. Фахівці бібліотеки, які займаються інформаційно-аналітичною роботою, у тому числі:

- здійснюють моніторинг світового наукового інформаційного потоку на предмет «видимості» науковців та періодики університету,
- проводять дослідження щодо рівня цитування вчених та індексів впливовості періодичних видань у наукометричних БД (Scopus, eLIBRARY.ru, DOAJ, Google Scholar, Index Copernicus та ін.);
- сприяють коректному відображенню профілів авторів і ДНУЗТ в цілому в міжнародній універсальній наукометричній БД «Scopus» та базах даних іншого рівня;
- визначають найбільш «рейтингові» журнали (за показниками міжнародних наукометричних БД «Web of Science» та «Scopus»), у яких бажано публікуватись науковцям університету, та презентують рекомендаційні тематично-структуровані списки журналів на сайті науково-технічної бібліотеки (<http://library.diit.edu.ua/>);

- формують власно створену БД «Наукові праці вчених ДНУЗТ» із максимально повним відображенням інформації щодо публікаційної активності своїх авторів-науковців (бібліографічний опис монографій, дисертацій, авторефератів дисертацій, статей із наукових журналів, докладів на конференціях тощо) та їх наукової метрики;
- складають прогностичні та рекомендаційні довідки щодо підвищення репрезентативності публікацій вчених університету в міжнародних наукометричних БД, наближення рівня власних періодичних видань ВНЗ до світових стандартів та ін.

На нашу думку, розгляд реалізованих проектів у напрямку відповідальності бібліотек вищої школи за поширення результатів наукових досліджень вчених у просторі віртуальних наукових комунікацій на прикладі діяльності НТБ ДНУЗТ, був би неповним без висвітлення ще одного надзвичайно важливого питання. Це питання – поява бібліотекаря нової формації [5].

Розвиток нової сфери інформаційної взаємодії змінив роль бібліотекаря в науковій комунікації ВНЗ. Вчені-бібліотекознавці відмічають [21], що зазвичай бібліотекарі більш обізнані в е-науки та Науки 2.0, ніж професорсько-викладацький склад та адміністрація ВНЗ. Саме тому працівники бібліотек намагаються зайняти провідну позицію з впровадження ідеалів сучасної наукової комунікації в практику. А це передбачає, що сучасний бібліотекар повинен стати **«рольовою моделлю»** для спільноти закладу вищої освіти в реалізації цифрових ініціатив наукової комунікації, на власній практиці використовуючи те, що пропагує. Серед його стратегій як «рольової моделі» виокремимо декілька.

1. Публікація співробітниками бібліотек вищої школи України власних статей у наукових періодичних виданнях відкритого доступу. Наприклад, Директорія журналів відкритого доступу (DOAJ) пропонує безкоштовний електронний доступ до статей із 162 професійних журналів, об'єднаних рубрикою «Бібліотечні та інформаційні науки» («Library and Information Science»). Це видання наступних країн: Болгарія (1), Велика Британія (6), Індія (9), Іспанія (13), Італія (2), Канада (5), Литва (2), Нідерланди (4), Німеччина (6),

Польща (3), Румунія (2), США (48), Франція (3) тощо. Бібліотечна періодика з України, Білорусі, Росії в DOAJ на 01.01.2014 р. відсутня.

Науковці з усіх країн світу мають доступ до 14712 статей, розміщених на DOAJ за темою «Library and Information Science» та створених авторами з: Великої Британії (326), Індії (212), Іспанії (1622), Італії (162), Канади (1077), Литви (93), Нідерландів (565), Німеччини (563), Румунії (620), Туреччини (2360) та ін. Статей, автори яких мають афіліацію України, Білорусі, Росії, в DOAJ на 01.01.2014 р. не знайдено.

2. Самоархівування наукових статей, доповідей, монографій, дисертацій, авторефератів та інших документів в інституціональних або тематичних репозитаріях. Наприклад, у цифровому міжнародному архіві з бібліотекознавства та інформатики «E-LIS Repository» (Repository for Library and Information Science) за запитом «countries» – Україна (<http://eprints.rolis.org/view/countries/UA-.html>) отримано наступні результати (на 01.01.2014 р.):

- загальна кількість документів – 46;
- найбільш численні одноосібні авторські колекції документів мають наступні вчені: С. Назаровець (14), Т. Колесникова (10), Т. Булах (6), А. Соляник (6), Т. Ярошенко (2). Ще 2 документа належать співавторам – В. Шейко, М. Канистратенко, Н. Кушнарєнко тощо.

Е-колекції з бібліотечно-інформаційної справи деяких інших країн в «E-LIS Repository» представлено наступним чином (у документах): Австралія (102), Білорусь (3), Болгарія – 15, Молдова – 1, Німеччина (578), Польща – 437, Росія (9), Словаччина – 2, Турція – 436, Угорщина – 22, Франція (119), Чехія (120) тощо.

3. Розміщення публікацій у власних веб-сайтах, блогах, соціальних мережах. Цікаві результати приносить доповнення правил функціонування інфраструктури е-науки правилами функціонування науки 2.0 (на основі інструментарію Web 2.0), що створює нове комунікаційне середовище [19]. Е-наука, забезпечуючи розповсюдження результатів досліджень формальними каналами комунікацій (наукові журнали, матеріали конференцій, монографії та

інші видання в електронному вигляді), надає користувачам можливість пасивного перегляду контенту. У той же час Наука 2.0, використовуючи неформальні канали комунікації, на відміну від е-науки, дозволяє вести науковцям (авторам і читачам) вільну дискусію в режимі відкритого доступу щодо будь-якого аспекту дослідження, забезпечуючи швидкий зворотний зв'язок, прискорюючи виправлення можливих помилок і реалізацію експериментів та формуючи віртуальні спільноти вчених.

Наприклад, надзвичайно активною є діяльність українських науковців-бібліотекарів, які опікуються блогами «Пан Бібліотекар» (<http://panbibliotekar.blogspot.com/>), «Могилянська бібліотекарка» (<http://kmalibrary.blogspot.com/>), «Ex Libris Mrs. Librarian» (<http://drpsklibr.blogspot.com/>) та ін.

4. Дотримання публікаційної етики (етики наукових публікацій), основні аспекти якої охоплюють відношення авторів, редакторів та читачів у процесах: підготовки наукової статті автором, взаємодії автора й редактора при поданні рукопису, дотриманні видавцем прав усіх авторів, взаємовідносин видавців і читачів, вирішенні конфліктних ситуацій при виявленні плагіату, помилок у результатах досліджень, а також інші питання, пов'язані з опублікуванням та розповсюдженням наукових статей.

У той же час, для українських бібліотекознавців надзвичайно важливим є **публікація** власних статей у **впливових іноземних журналах**. Але сьогодні, на жаль, переважна більшість вітчизняних вчених не володіє інформацією – які журнали мають найбільшу індексацію в наукометричних БД Web of Science й SciVerge Scopus.

У ході виконання дослідження встановлено наступне. За запитом «library» у БД Scopus знайдено 51 науковий журнал, із яких 11 – вже є неактивними. Української наукової періодику у цій БД автором не знайдено. Наведемо деякі з видань (у порядку ранжування їх індексів SJR):

- Library and Information Science Research (1,754);
 - Journal of the Medical Library Association : JMLA (1,320);
-

- Journal of Library Administration (1,204);
- Library Hi Tech (0,996);
- Library Quarterly (0,961);
- Library Collections, Acquisition and Technical Services (0,917);
- New Library World (0.845);
- Library Resources and Technical Services (0,730);
- Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery and Electronic Reserve (0,718);
- Library Management (0,646);
- Malaysian Journal of Library and Information Science (0,439);
- Library Trends (0,430);
- Journal of Library and Information Services in Distance Learning (0,343).

У міжнародній наукометричній БД SciVerse Scopus, за запитом «університетські бібліотеки» (обмеження – «Суспільні науки») знайдено 554 документи. Афіліція авторів публікацій наступна: США – 148, Нігерія – 54, Велика Британія – 46, Іспанія – 34, Індія – 32, Пакістан – 23, Китай – 22, Австралія – 17, Австрія – 14, Фінляндія – 14, Канада – 12, Естонія – 8, Італія – 6, Турція – 5, Німеччина – 4, Румунія – 2, Болгарія – 1, Польща – 1, Словенія – 1 тощо.

За запитом «університетські бібліотеки» (обмеження – «Мистецтво та Гуманітарні науки») знайдено 32 документи з наступною афіліцією: Велика Британія та США – по 5, Німеччина та Румунія – по 2, Болгарія, Естонія, Іспанія, Фінляндія та деякі інші країни – по 1.

Жодного документа за запитом «університетські бібліотеки» (у різних обмеженнях), який би належав українським науковцям та був проіндексований у БД Scopus, автором не знайдено. У той же час, знайдено 1 документ (Башун О., Україна) за запитом «бібліотечна справа».

Таким чином, отримані дані дозволяють стверджувати про недостатній рівень представництва бібліотекознавчої науки України в міжнародному науковому інфопросторі (світовому тематичному репозитарії «E-LIS Repository»,

міжнародній наукометричній БД SciVerse Scopus, Директорії журналів відкритого доступу – DOAJ, соціальних мережах).

Наукова новизна.

Автором доведено, що бібліотеки ВНЗ України займають провідну роль в інтеграції документальних наукових ресурсів своїх інституцій до глобального наукового інфопростору. Вперше було виокремлено, структуровано та описано ряд поточних і перспективних векторів діяльності бібліотек вищої школи держави в напрямку збільшення представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій. Визначено недостатній рівень представництва бібліотекознавчої науки України в міжнародному науковому інфопросторі. Запропоновано стратегії, реалізація яких має характеризувати сучасного бібліотекаря як «рольову модель» для спільноти ВНЗ в реалізації електронної моделі наукової комунікації.

Практична значимість.

Стратегія розвитку бібліотек вищої школи України передбачає перехід до нової сфери інформаційної взаємодії. Це, наприклад, вбачається у запропонованій автором моделі дій бібліотек ВНЗ, спрямованій на збільшення присутності української науки в міжнародному науковому інфопросторі. Дана бібліотечна діяльність дозволить запобігти «розсіюванню» документальних науково-інформаційних ресурсів кожного ВНЗ, їх консолідуванню на рівнях внутрішнього та зовнішнього (національного, міжнародного) інформаційних комунікаційних просторів, підвищить значимість українських наукових видань та авторитет української науки в цілому, сприятиме позитивній динаміці окремого ВНЗ у системах рейтингового оцінювання (національних і міжнародних).

Крім того, опублікування українськими бібліотекознавцями власних робіт у наведених автором впливових індексованих журналах світу та розміщення робіт у цифровому міжнародному архіві з бібліотекознавства та інформатики «E-LIS Repository» допоможуть вирішити проблему недостатньої репрезентативності публікацій учених у галузі бібліотечно-інформаційної справи в світових наукометричних БД.

Висновки.

Надзвичайно важливим завданням провідних університетів України є забезпечення вже у найближчій перспективі їх входження до основних міжнародних рейтингів найкращих університетів світу. Особлива роль у цих процесах належить науковим (науково-технічним) бібліотекам ВНЗ, які взяли на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень вчених інституції в глобальному просторі електронних комунікацій.

Аналіз світового досвіду розповсюдження наукової документальної інформації в просторі електронних комунікацій, провідної ролі в цих процесах бібліотек вищої школи, а також отримані дані щодо рівня присутності бібліотечно-інформаційної науки України в міжнародному інфосередовищі дозволяють зробити наступні висновки:

1. Поточними та перспективними векторами діяльності бібліотек вищої школи держави в напрямку збільшення представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій, який на сьогодні є недостатнім, слід вважати: а) покращення бібліотеками ВНЗ якості інформаційної підтримки наукових досліджень; б) поширення бібліотеками результатів наукових досліджень ВНЗ у просторі цифрових комунікацій; в) розвиток інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек ВНЗ.

2. Збільшення частини українських публікацій у світовому науково-інформаційному просторі, в т. ч. у міжнародних наукометричних БД, потребує запровадження на державному рівні комплексу заходів. Це, наприклад: а) розробка методик та організація впровадження системи підготовки й опублікування наукових статей у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних БД; б) вирішення питань щодо внесення змін у структуру і штати бібліотек ВНЗ з урахуванням необхідності виконання ними нових напрямків діяльності, пов'язаних із управлінням даними первинної (неопублікованої) наукової інформації, інформаційною аналітикою, наукометричними дослідженнями тощо.

3. Необхідним є формування кожним ВНЗ власного публікаційного профілю в мережі науки, що передбачає: а) максимально повне збирання та упорядкування в створеній внутрішній БД «Праці вчених» інформації щодо публікаційної активності своїх авторів (бібліографічний опис монографій, дисертацій, авторефератів дисертацій, статей із наукових журналів, докладів на конференціях тощо) та їх наукової метрики; б) інтеграцію БД «Праці вчених» та інституційного репозитарію ВНЗ; в) реалізацію заходів із коректного відображення профілів авторів, наукових груп та ВНЗ у цілому в зовнішніх наукометричних (або реферативних) БД різного рівня (національних, тематичних, універсальних).

4. Найбільш підготованими інформаційними фахівцями в сучасних ВНЗ, здатними займатися інформаційно-аналітичною діяльністю, моніторингом рівня та коректної репрезентації публікацій інституції в реферативних БД, якісним проведенням бібліо- та наукометричних досліджень під керівництвом вченого з науковим ступенем, є працівники наукових (науково-технічних) бібліотек. Саме вони, маючи багатовіковий досвід роботи з інформацією взагалі та з бібліографічними БД (або їх аналогами) зокрема, у змозі забезпечити створення й ведення внутрішньої БД публікацій вчених інституції, а також редагування профілів авторів, наукових груп та ВНЗ у наукометричних БД різного рівня.

5. Активне запровадження бібліотеками ВНЗ нових цифрових ініціатив є свідомим їх здатності здійснення еволюційного переходу від діяльності з формування, збереження, опису, структурування документальної інформації й доступу до неї на рівень усвідомлення себе як соціального інституту, відповідального за відбір й обґрунтований аналіз потоків знань навколо користувача-вченого.

Стаття створена у рамках виконання науково-дослідної роботи ДНУЗТ «Університетська бібліотека та трансформація системи наукових комунікацій» (Держ. реєстраційний номер 0114U002412).

1. Журавльова, І. Бібліотеки вишів Харківського зонального методичного об'єднання: нова якість роботи / Ірина Журавльова // Бібл. вісник. – 2013. – № 3. – С. 3–8
2. Кислюк, Л. В. Удосконалення технологій бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування бібліотек вищих навчальних закладів у перехідний період / Л. В. Кислюк // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 3. – С. 38–41
3. Колесникова, Т. А. Интеграция украинской отраслевой научной периодики в мировое научно-информационное пространство: проблемы и решения / Т. А. Колесникова // Наука та прогрес транспорту. Вісн. Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. – 2013. – № 6. – С. 7–22. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/2066>
4. Колесникова, Т. А. Коммуникационные модели деятельности библиотек высшей школы / Т. А. Колесникова // Библиотековедение. – 2014. – № 1. – С. 114–122
5. Колесникова, Т. О. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 11. – С. 21–22; 2013. – № 1. – С. 19–23. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1714>
6. Копанєва, Є. Національні індекси наукового цитування / Єлізавета Копанєва // Бібл. вісник. – 2012. – № 4. – С. 29–35
7. Люс, Р. Библиотеки в изменяющейся вузовской среде / Р. Люс, Л. В. Гросгал // Науч. и техн. библиотеки. – 2013. – № 4. – С. 29–37
8. Мазов, Н. А. Новые методы формирования публикационного профиля научной организации в сети науки / Н. А. Мазов, В. Н. Гуреев // Науч. и техн. библиотеки. – 2013. – №12. – С 42–48
9. Назаровець, С. Алтметрікс: новий підхід до оцінки якості наукових досліджень [Електронний ресурс] /Сергій Назаровець – Режим доступу: http://eprints.rclis.org/18908/1/nazarovets_kyiv2012.pdf
10. Подрезова, М. О. Бібліографічна культура періодичного видання як напрямок інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки / М. О. Подрезова //

Вісн. ОНУ. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство – 2013.
– Т. 18, вип. 1(9). – С. 105–114

11. Ржевцева, Н. Л. Бібліометричні методи для проведення наукових досліджень / Н. Л. Ржевцева // Библиотека высшей школы на новом этапе развития социальных коммуникаций : матер. междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 24-25 окт. 2013 г. – Днепропетровск : ДНУЖТ, 2013. – С. 186–192. – Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/bitstream/123456789/1801/1/044_Rzhevtseva.pdf

12. Соловяненко, Д. Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі: Ч. 1. Академічна бібліотека як видавець / Денис Соловяненко // Бібл. вісник. – 2010. – № 4. – С. 3–14

13. Тикунова, И. П. Концептуальная модель современной библиотеки: социально-философский анализ : автореф. дис. ...канд. филол. наук. – Архангельск : Помор. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 2007. – 18 с.

14. Швецова-Водка, Г. Бібліотека як документальна комунікаційна система // Бібл. вісник. – 2011. – № 6. – С. 3–7

15. Validating indicators of interdisciplinarity: linking bibliometric measures to studies of engineering research labs / David Roessner, Alan L. Porter, Nancy J. Nersessian, Stephen Carley // *Scientometrics*. – Febr. 2013. – Volume 94, Issue 2. – P. 439–468

16. Karamourzov, R. The development trends of science in the CIS countries on the basis of some scientometric indicators / Renat Karamourzov // *Scientometrics*. – Apr. 2012. – Vol. 91, Iss. 1. – P. 1–14

17. Lynch, C. From Automation to Transformation: Forty Years of Libraries and Information Technology in Higher Education / Clifford Lynch // *Educause Review*. – 2000. – V. 35:1 (January/February). – P. 60–68

18. Más-Bleda, A. Can a personal website be useful as an information source to assess individual scientists? The case of European highly cited researchers / Amalia Más-Bleda, Isidro F. Aguillo // *Scientometrics*. – July 2013. – Vol. 96, Issue 1. – P. 51–67

19. Nahotko, M. Global Digital Library as part of e-Research infrastructure and Science 2.0 [Електронний ресурс] / Marek Nahotko. – Режим доступу: <http://eprints.rclis.org/20343/2/GDL.pdf>
20. Robinson-Garcia, N. Librarians “embedded” in research / N. Robinson-Garcia & D. Torres-Salinas // *CiLiP Update Gazette*, CiLiP. – 2011. – P. 44–46
21. Turtle, E. C. Scholarly communication: Science Librarians as Advocates for Change [Електронний ресурс] / E. C. Turtle, M. R. Courtois. – Режим доступу: <http://www.istl.org/07-summer/article2.html>
22. Wittenberg, K. The Role of the Library in 21st-Century Scholarly Publishing / K. Wittenberg // *No Brief Candle: Reconceiving Research Libraries for the 21st Century: Papers from a Meeting Convened by CLIR* (Washington, D. C., 27 February 2008). – 2008. – P. 35–41
23. 2012 top ten trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. June 2012 // *College & Research Libraries News*. – 73, no. 6. – P. 311–320

UNIVERSITY LIBRARY: RESPONSIBILITY FOR DISTRIBUTION OF RESULTS OF SCIENTIFIC RESEARCH

Kolesnykova T. O., Director of Scientific and Technical Library, Ph.D. in Social Communications, Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan (e-mail: lib@b.diit.edu.ua)

Purpose. Study of the problematic aspects concerning the development of the new area of university library activity, which is the responsibility for distribution of scientific research results of institution scientists in the world scientific information space is the purpose of the paper.

Methodology. Using the methods of scientific analysis, generalization, analogy, comparison, and prediction allowed the author to examine the results of implementation of new digital initiatives in university libraries.

Findings. Current and future vectors of higher school library activity of the country towards the integration of scientific publications into the international information space were determined in the paper. It was studied the implementation of these vectors on the example of Scientific and Technical Library of DNURT. It was found out insufficient level of representation of librarian science of Ukraine in the international scientific information space.

Originality. For the first time it was proved a key role of university libraries in the process of improving the representation of Ukrainian science in the global environment of scientific communications. The strategies,

implementation of which should characterize the modern librarian as a "role model" for the university community in the implementation of electronic model of scientific communication were proposed.

Practical value. Practical application in library activities of the identified directions will prevent the "dispersion" of documentary research and information resources of each university and their consolidation; this will increase the importance of scientific publications and authority of Ukrainian science in general.

Keywords: university library; scientific communication; scientometric DB; repository; e-journals; information analytics; modern librarian; PNURT library; integration of scientific publication